

Kära marthor och festdeltagare!

I kväll, den 3.4 2014, är det exakt 115 år sedan marthaverksamheten inleddes här i Åbo. Vår förening har en lång och brokig historia. Trots det kan man konstatera att föreningen och dess verksamhet alltid har följt sin tid och utformats enligt de förutsättningar som samtiden erbjuder.

Under 1900-talets slut har Marthaföreningar haft en stämpel av att vara ofarliga syföreningar för äldre damer, men det är långt ifrån vad martha alltid varit. Därför tänkte jag i detta festtal göra en tillbakablick i föreningens historia, och speciellt titta på vad som egentligen låg bakom att föreningen och förbundet grundades 1899.

Efter ett förhållandevis lugnt 1800-tal var ofärdsåren över Finland med förryskning och olika begränsningar av den tidigare erhållna autonomin. De bildade klasserna bekymrades över arbetar- och allmogebefolkningens bristande bildning och kunskaper, vilket man befarade skulle leda till att de förföll till socialism och rysk propaganda. För att råda bot på detta initierades ett intensivt folkbildningsarbete, även riktat till kvinnor.

Grundandet av Marthaförbundets föregångare Bildning i hemmet låter som ett scenario närmast hämtat ur en roman om motståndsrörelsen under andra världskriget. Tänk er tillbaka till en tid när myndighetskontrollen stenhård och osäkerheten stor – föll man i onåd hos myndigheterna kunde man sluta sina dagar i Sibirien. Mötesfriheten var indragen och censuren hård. Alla offentliga möten måste rapporteras till myndigheterna på förhand, ofta förbjöds sammankomsterna. Fick man ändå hålla ett möte deltog vanligen någon kontrollant för att inget anti-ryskt skulle försiggå.

I denna kontext hittar vi Lucina Hagman, en kvinna med ett starkt intresse för nationell väckelse och utbildning. Hon ansåg att även de breda lagren behövde bildas för att inte allt arbete som redan lagts för nationens väl skulle gå till spillo i förryskningen. Det som behövdes var ett såväl praktiskt som ideellt upplysningsarbete som kunde berika och utveckla agrar- och arbetarkvinnors personlighet, så att de kunde bli medvetna om vad kampen gällde. I ett tal hållet i martharörelsens begynnelse säger Hagman att ”Hemmet måste bli den borg och starka fästning som kunde motstå varje fiendeangrepp”. Detta var den ideologiska grunden för marthaverksamheten.

För att skrida till verket hölls ett första, hemligt möte i Helsingfors. Det var ingen poäng att ens försöka anmäla avsikterna till myndigheterna. I stället fick man iaktta största diskretion och försiktighet. Den 23 mars 1899 samlades ett tjugotal svartklädda kvinnor på Georgsgatan 2 hemma hos fru Eva Ahlström. För att undgå

att väcka myndigheternas misstankar använde man olika strategier. Kvinnorna gick olika vägar till samlingslokalen, använde både husets huvudingång och kökstrapporna på olika tider för att sammankomsten inte skulle upptäckas. Hade så skett hade konsekvenserna säkert blivit kännbara.

Väl framme fick de möjlighet att planera den nya rörelsens verksamhet och de skrev ett förslag till stadgar för föreningen ”Bildning i hemmet”. Arbetet fortsatte under de närmaste dagarna och man utsåg styrelse, beslöt om åtgärder för att sprida information om föreningen och för att samla in medel. Eftersom man inte kunde använda postgången då breven censurerades anlätades pålitliga kvinnor från provinsen som var på visit i Helsingfors. Dessa fick ta med sig skriftlig information att sprida i största diskretion på sina hemorter. Ett annat alternativ som användes var att föreningsgrundarna själva åkte ut för att värva nya medlemmar i regionerna.

Godkännande av föreningens stadgar gick bra under behandlingen i senaten. Men därefter blev det stopp då stadgarna hamnade på generalguvernör Bobrikoffs bord. Uppenbarligen väckte ordet bildning i föreningsnamnet anstöt och han avlog raskt ansökan. Avslaget motiverades med att föreningen föreföll att innehålla en ”för det allmänna lugnet och den allmänna säkerheten farlig tendens”.

Skam den som ger sig. Efter en viss tids funderande döptes föreningen om och ansökan skickades in på nytt, i övrigt likadan som den förra. Alli Nissinen har vi att tacka för idén om namnet Martha, vilket hämtats från den bibliska Martha som ju symboliserade husmoderlig idoghet och strävsam religiositet. Sådan medborgerlig aktivitet kunde ju enbart vara konstruktiv, och mycket riktigt godkändes föreningen under det nya namnet år 1900.

Bara ett par veckor efter grundandet av ”Bildning i hemmet” i Helsingfors stod Åbo i turen. Den 3.4 1899 var det annandag påsk, när Lucina Hagman i egen hög person steg av tåget i Åbo. Hon hade i uppdrag att sprida marthabudskapet i Åbo, Nådendal och i Mariehamn. På stationen möttes hon av skolfröken Elsa Bergroth, som förde henne till Heurlinska skolan. I skolans lokaler hade ett tjugotal prominenta åbodamer samlats för att få höra mer om det nya initiativet. Man vet inte vad som sades under mötet då inget protokoll fördes, men uppenbarligen föll hennes ord i god jord. Åtminstone en av deltagarna har senare uppgett att hon minns att Hagman talade så här:

”Då jag kom med tåget hit var det mörkt och ljusen glimmade från de många hemmen här i Åbo. Jag tänkte då: männe de vara lyckliga eller männe jag på något sätt genom mitt besök här skall kunna tillföra dem något, som kunde höja hemmen och bringa dem lycka”.

Denna allegori sammanfattar väl den ideologiska tanken rörelsen hade under sina första årtionden. Upplysningens ljus skulle spridas, inte bara i de enskilda hemmen, men i den hotade nation som alla hem var en del av.

Det som hände efter det är historia. Vår förening har som sagt haft en mycket variationsrik verksamhet under de senaste 115 åren, alltid med tummen på pulsen när det gäller vad som varit aktuellt i samhället. Åbomarthona har följt sin tid, utvecklat verksamheten vartefter det har behövts, men i mångt och mycket finns fortfarande

samma grundläggande uppdrag med då som nu. När jag läste igenom gamla historiker och dokument inför detta jubileum slog det mig hur mycket som vi de facto har gemensamt med den rörelse som grundades 1899 och hur vissa frågor alltid verkar vara aktuella. Jag tänkte därför avrunda med några exempel:

Det första relaterar till samhällskontexten. En inte fullt så trevlig parallell man kan dra, är att Ryssland då som nu tar sig ton, hänvisande till de panslavistiska tankarna om att alla ryskspråkiga bör samlas inom samma gränser.

Det andra gäller oro över snabbmatskonsumtion och avsaknad av kunskaper i grundläggande matlagning. År 1899 hade arbetarkvinnorna usla boendeförhållanden i hyreskasernerna. I dessa bestod standardlägenheterna av ett eller två små rum med en kakelugn eller liten spis som man kunde värma mat i. Möjligheten till storkök var begränsad eller saknades helt. Därtill var trångboddheten stor. I rummet bodde makarna med sin talrika barnaskara, dessutom hade man vanligen en eller ett par inneboende för att få hushållskassan att räcka till. När kvinnorna gick hem efter en lång dag på jobbet var matlagning från grunden inte det första de tänkte på. För att snabbt få mat på bordet gick arbetarkvinnorna i stället till hotellen i Åbo och köpte av den överblivna maten från serveringen. Den tidens snabbmat! Marthorna bekymrade sig redan då över detta förfarande, för maten uppfattades vara näringsfattig och allt för dyr i relation till vad man fick. Man propagerade därför för att kvinnorna skulle lära sig laga mat själva. Samma frågor hittar vi i dag i kärnan av förbundets verksamhet. Trender i hur man förväntas sköta dagliga maten verkar gå i vågor. Emellanåt har konserver och snabbmat varit populära, men i dag finns en liknande oro som 1899 gällande den stora konsumtionen näringsfattig snabbmat.

Detta problem bidrog förstas till att man ville öka intresset för närproducerad mat och egen odling. Låter det bekant? Under föreningens första decennium spred man information om koloniträdgårdar och om rationella sätt att skaffa och lagra mat. Det roliga är att just i dag damp nyaste numret av tidskriften Martha ner i brevlådan hemma hos mig. I tidningen finns en artikel som går under rubriken ”Nu odlar vi nästan hela året om” vilken handlar om hur man på balkonger eller i växthus kan odla egen mat.

Odlingsintresset är med andra ord det samma, men har olika syften rent ideologiskt. Då var det inte bara en fråga om att få mat på bordet, utan också en fråga om att hålla arbetarbefolkningen lugn. En arbetare som har fullt upp med en egen täppa att rensa ogräs i funderar inte på att göra revolution eller bli bolsjevik ansåg man under tidigt 1900-tal. I dag betonas i stället hållbar konsumtion i ett lokalt och globalt perspektiv. Nu är det också en fråga om att veta vad man stoppar i sig och att handla etiskt och ekonomiskt. Den stora hiten gällande kursverksamhet och broschyrer vid år 1900 var information om hur man skulle hålla höns. Detta var otroligt populärt i början av seklet. Något som inte är helt främmande i dag heller. Läser man olika livsstilsbloggar ser man att allt fler medvetna konsumenter skaffar en flock höns att ha i sin trädgård, och trenden verkar vara på uppgång. Kanske borde vi i marthorna på nytt initiera en kurs i hönsskötsel?

En tredje gemensam nämnare är intresset för hantverk och hushållsekonomi. Då ville man lära ut hur man lappar och lagar kläder för att få dem att hålla länge. Detta skulle samtidigt bidra till att hushållskassan räckte längre. Dessutom stickade man

också filtår och persedlar för välgörande ändamål. Detta låter ju onekligen bekant! Vi har visserligen inte haft kurs i att lappa kläder på länge, men klädbytdagar, stickcafé och donation av sockor, vantar och filtår till olika ändamål låter mer bekant.

Den sista, och i mitt tycke också viktigaste nämnaren som fortfarande är den samma i dag som vid grundandet är glädjen i gemenskapen mellan kvinnor. Martha har alltid varit ett sammanhang där man kan lära känna nya människor och hitta ett kontaktnät utöver det som man har till vardags. Arbetarkvinnorna vid sekelskiftet levde i en vardag där mobiliteten var hög. Man flyttade ofta efter jobb­möjligheterna och i kasernerna bytte det folk hela tiden. Man hade kanske flyttat långt från sin hemort och släkt och befann sig i ett nytt sammanhang utan kontaktnät. Parallellerna till i dag ser jag speciellt bland kvinnorna i Aurakretsen, där många flyttat till Åbo för studier. När utbildningen är klar sprids vännerna över landet och kontaktnätet minskar plötsligt för dem som stannar kvar. Genom marthaträffar och aktiviteter får man möjlighet att hitta ett sammanhang, lära sig något nytt och ha ett kvinnligt rum tillsammans med andra kvinnor med liknande intressen. Min fasta tro är den, att om så alla de andra likheterna småningom försvinner eller ändras är detta grunden i verksamheten och det som alltid kommer att utgöra kärnan för vår Marthaverksamhet.

År 1899 hade det aldrig kommit på fråga att man skulle ha skålat för föreningen, varken i kaffe eller i alkohol (eftersom man då även arbetade för nykterhet). Därför vill jag istället att vi utbringar ett fyrfaldigt leve för vår förening och för de nästa 115 åren.

Leve Åbo Svenska Marthaförening!

Festtal hållet av Åbo Svenska Marthaförenings ordförande Mia Åkerfelt vid föreningens 115-års jubileum 3.4 2014.

Informationen i talet bygger på uppgifter i Isabella Anderssons avhandling pro-gradu från 1974, *"Stor är kampen för ädla mål": blick på martha-rörelsen före självständighetstiden, belyst av verksamheten i det svenska Åbo och Åboland åren 1899-1919*, på föreningens 100-års historik *Svenska Marthor i Åbo 1899-1999* av Solveig Widén samt på dokumentation i föreningens arkiv.